

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ФУНКЦІОНУВАННЯ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Анотація. У статті досліджено зарубіжний досвід функціонування органів державної влади в умовах воєнного стану, зокрема Ізраїлю. Акцентовано на актуальності питання через необхідність збереження балансу між безпекою та дотриманням людських прав в екстраординарних умовах.

Виокремлено такі характеристики, що визначають функціонування органів публічної влади в Ізраїлі в екстраординарних умовах: 1) система правового регулювання надзвичайних станів (ізраїльська система основоположних законів забезпечує правове регулювання у кризових умовах, зберігаючи баланс між безпековими заходами та правами громадян); 2) цивільно-військове управління (координація між військовими та цивільними структурами в Ізраїлі є ключовою особливістю, яка забезпечує ефективне управління в умовах кризи); 3) інтеграція безпеки у повсякденне життя (громадяни Ізраїлю активно залучені до підтримання безпеки через резервну службу, програми цивільного захисту та волонтерські ініціативи); 4) технологічні інновації у правопорядку (Ізраїль інтегрує передові технології у забезпечення правопорядку); 5) правосуддя та контроль за дотриманням прав (Верховний суд Ізраїлю гарантує дотримання принципу пропорційності між безпековими заходами та правами особи, що є важливим елементом правовладдя); 6) психологічна стійкість суспільства (ізраїльське суспільство демонструє високу стійкість до тривалих криз завдяки згуртованості, інформаційній роботі з населенням та підтримці взаємодії між різними групами).

Відзначено, що досвід Ізраїлю, заснований на гнучкому правовому регулюванні, ефективній координації між інституціями та залученні громадян, визначено як цінний взірць для України. Запропоновано адаптувати його елементи для вдосконалення системи управління, забезпечення правопорядку та захисту прав людини під час кризових ситуацій. Інтеграція елементів цивільного захисту, підтримка психологічної стійкості суспільства та посилення контролю за дотриманням прав людини є ключовими напрямками, які можна використовувати для зміцнення національної моделі протидії кризам.

Зроблено висновок, що вивчення найкращих зарубіжних практик сприяє посиленню стійкості національної правової системи та її відповідності міжнародним стандартам. Вивчення міжнародного досвіду сприяє не лише посиленню інституційної стійкості держави, але й формуванню правової культури, що відповідає сучасним викликам. Для України важливим завданням є розробка ефективного механізму цивільно-військової взаємодії, вдосконалення законодавчої бази, спрямованої на дотримання прав людини, та забезпечення підзвітності влади в екстраординарних умовах.

Ключові слова: безпека, воєнний стан, публічна влада, права людини, правове регулювання, правосуддя.

Постановка проблеми. Дослідження зарубіжного досвіду функціонування органів державної влади в умовах воєнного стану є надзвичайно актуальним у сучасних умовах, коли держава змушена реагувати на загрози національній безпеці та суверенітету. Воєнний стан створює надзвичайні виклики для державного управління, зокрема щодо забезпечення балансу між ефективністю дій органів влади та дотриманням людських прав.

Зарубіжний досвід функціонування органів державної влади у кризових ситуаціях дозволяє не лише виявити найкращі практики, а й уникнути потенційних помилок. Особливо важливим є досвід демократичних країн, які спромоглися зберегти принципи верховенства права, забезпечити підзвітність органів влади та мінімізувати зловживання надзвичайними повноваженнями.

Для України, яка вже тривалий час перебуває в умовах збройної агресії, питання імплементації ефективних зарубіжних практик у національне законодавство є нагальним. Це стосується як вдосконалення механізмів діяльності виконавчої влади, так і підвищення ефективності взаємодії між гілками влади. Аналіз міжнародного досвіду також сприятиме розробці правових інструментів, здатних забезпечити оперативність державного реагування та мінімізувати негативний вплив воєнного стану на права і свободи громадян.

Відтак, дослідження цієї теми сприяє розвитку національної правової системи в напрямі посилення її стійкості до сучасних викликів, забезпечуючи при цьому відповідність міжнародним стандартам і принципам правовладдя.

Додамо, що війна вимагає від виконавчої влади швидких рішень, але при цьому важливо зберегти баланс між гнучкістю та дотриманням правових норм. Досвід інших країн може допомогти українському суспільству у цьому непростому завданні. Порівняльний аналіз дозволяє Україні запозичити найкращі світові практики у боротьбі за незалежність, що є критично важливим у нинішніх умовах.

Стан дослідження. В українській правовій науці переважна більшість досліджень присвячена вивченню особливостей функціонування державних інститутів в умовах воєнного стану, що зумовлено повномасштабним вторгненням Росії. Відтак основна увага перебуває на дослідженні не скільки зарубіжного досвіду вирішення піднятої проблематики, стільки на аналізі фактичного стану функціонування національних органів влади в нинішніх умовах.

Наголосимо, що дослідження охоплюють не лише теоретичні аспекти правового регулювання діяльності органів виконавчої влади в умовах війни, а й практичні аспекти їхньої роботи, зокрема, управління кризовими ситуаціями, взаємодію з військовими інституціями та міжнародними партнерами,

а також правове забезпечення спеціальних режимів, таких як мобілізація, евакуація та гуманітарна допомога.

Серед значної кількості робіт, присвячених питанням особливостей діяльності органів публічної влади за екстраординарних умов, слід виокремити праці таких науковців як В. Зінкевич [1], В. Корелова, Я. Рябченко, А. Солодка [2], О. Рой [3], І. Хомишин [4] та ін.

Відзначимо, що переважно йдеться про діяльність військових державних адміністрацій як ключових органів управління в умовах воєнного стану. Цей фокус зумовлений їхньою центральною роллю у забезпеченні стабільності, безпеки та ефективного управління на підконтрольних територіях. Вказаний аспект розглядається через призму нормативно-правового регулювання, організаційно-функціональних механізмів їх діяльності, а також їх взаємодії з іншими органами влади, місцевого самоврядування та військовими формуваннями.

Значна увага приділяється аналізу нормативних актів, що регулюють створення, повноваження та порядок діяльності військових державних адміністрацій. Досліджується, як такі адміністрації інтегруються в систему виконавчої влади та як відбувається трансформація їх функцій в умовах воєнного стану.

У літературі акцентується на необхідності вдосконалення законодавства з урахуванням динаміки сучасних загроз, щоб забезпечити належний баланс між військовими та цивільними аспектами управління.

Відтак, як бачимо, у подальших дослідженнях доцільним є ширше врахування міжнародного досвіду, особливо в частині забезпечення принципів правовладдя та дотримання демократичних стандартів у кризових умовах.

Метою статті є висвітлення зарубіжного досвіду функціонування органів державної влади в умовах воєнного стану.

Виклад основного матеріалу. Перед висвітленням основних результатів дослідження варто зазначити, що в сучасних умовах український досвід набуває унікальної значущості для міжнародної спільноти. Він демонструє не лише стійкість державних інститутів і суспільства в умовах збройної агресії, але й пропонує нові підходи до організації державного управління, мобілізації ресурсів та забезпечення безпеки в надзвичайних умовах.

Україна, зіштовхнувшись із масштабним військовим вторгненням однієї з найсильніших армій світу, стала прикладом для інших держав у кількох аспектах:

По-перше, це роль суспільства в протидії агресії. Український досвід показує, як суспільство може стати ключовим елементом національної безпеки. Масова мобілізація, добровольчі формування, волонтерський рух і підтримка Збройних Сил України з боку громадян є унікальним явищем, яке варто вивчати як приклад активного громадянського опору.

По-друге, це гнучкість державних інституцій. Україна продемонструвала здатність адаптувати свої інститути влади до кризових умов. Запровадження воєнного стану, створення військових адміністрацій, реформування процедур ухвалення рішень і швидке реагування на виклики свідчать про високий рівень адаптивності державного управління.

По-третє, це міжнародна координація. Досвід України щодо ефективної дипломатії, залучення міжнародної допомоги, формування коаліції держав-партнерів і адвокації своїх інтересів на глобальній арені є надзвичайно цінними. Цей досвід є важ-

ливим для інших країн, які можуть опинитися в умовах збройного конфлікту.

По-четверте, це стійкість економіки та критичної інфраструктури. Попри масштабні руйнування та втрати, Україна змогла зберегти функціонування критичних секторів економіки, енергетики, транспорту і зв'язку. Цей досвід демонструє, як країна може забезпечувати життєдіяльність у надзвичайних умовах, мінімізуючи наслідки війни для громадян.

Український досвід, таким чином, може слугувати не лише моделлю для інших держав, але й базою для формування нових теоретичних підходів до управління, захисту суверенітету і прав громадян у кризових ситуаціях. Він також має значення для розробки міжнародних стандартів і механізмів реагування на агресію, що може бути застосовано в майбутніх конфліктах.

Однак, наведене не означає, що Україна для більш ефективної протидії не повинна запозичувати досвіду інших держав, у першу чергу демократичних, які забезпечують на належному рівні права і свободи людини в умовах збройних конфліктів чи в умовах потенційних збройних конфліктів.

Зважаючи на важливість аналізу зарубіжного досвіду в забезпеченні правопорядку за екстраординарних умов, доцільно звернути увагу на досвід Ізраїлю, який протягом десятиліть залишається в стані постійного протистояння загрозам національній безпеці. Особливістю ізраїльського підходу є високий рівень інтеграції цивільних і військових інституцій, інноваційні методи управління надзвичайними ситуаціями та багаторівневий підхід до забезпечення громадського порядку, що може стати цінним досвідом для інших держав, зокрема України.

Серед основних аспектів ізраїльського досвіду слід виокремити наступні.

1. Система правового регулювання надзвичайних станів. Ізраїль має розвинену систему законодавства, яка регулює діяльність органів державної влади в умовах воєнних загроз. Законодавство про надзвичайні повноваження дозволяє уряду швидко реагувати на кризові ситуації, водночас встановлюючи правові межі, які запобігають зловживанню владою. Ця система забезпечує баланс між безпековими заходами та збереженням базових прав громадян.

Наголосимо, що в Ізраїлі відсутня Конституція як єдиний документ. Натомість функцію основного закону виконують основоположні закони, прийняті Кнесетом [5, с. 39–40]. Ця система розглядається як динамічна та гнучка, що дозволяє Ізраїлю адаптуватися до екстраординарних умов, зберігаючи при цьому демократичні засади. Відсутність конституції в класичному розумінні не заважає країні забезпечувати стабільність державного управління, правопорядок та захист прав людини навіть за умов тривалих військових конфліктів.

Додамо, що «в Ізраїлі немає жодного офіційного документа, що міг би мати назву «Стратегія національної безпеки» або «Доктрина національної безпеки» [6, с. 315].

2. Цивільно-військове управління. Важливим елементом ізраїльської моделі є тісна координація між військовими і цивільними структурами. Так, під час загрозливих ситуацій функції управління часто виконують спільні комітети, до складу яких входять представники армії, поліції, місцевих адміністрацій і громадянського суспільства, що дозволяє забезпечити ефективний розподіл повноважень і швидке прийняття рішень.

3. Інтеграція безпеки у повсякденне життя. Ізраїльські громадяни залучені до підтримки національної безпеки через механізми резервної служби (IDF Reserves) [7], волонтерські ініціативи та активну участь у програмах цивільного захисту. Наприклад, програма Home Front Command навчає населення реагувати на надзвичайні ситуації, забезпечуючи високий рівень підготовки громадян. Однією з унікальних характеристик ізраїльської системи є активне залучення громадян до підтримання безпеки. Крім резервної служби в армії, багато громадян беруть участь у програмах цивільного захисту, волонтерських ініціативах і локальних органах самооборони. Це створює атмосферу відповідальності й згуртованості, яка є важливим елементом національної стійкості.

4. Технологічні інновації у правопорядку. Ізраїль використовує передові технології для моніторингу та забезпечення безпеки [8, с. 54–61]. Зокрема, системи раннього попередження про ракетні удари (Iron Dome) [9, с. 666–686] і системи кібербезпеки сприяють запобіганню масових загроз. Ці технологічні рішення інтегровані з діяльністю правоохоронних органів для зменшення ризиків і швидкого реагування.

5. Правосуддя та контроль над дотриманням прав. Увага до правладдя є однією з ключових рис ізраїльського досвіду. Верховний суд Ізраїлю активно розглядає питання, пов'язані з правами громадян у контексті надзвичайних заходів. Це забезпечує дотримання принципу пропорційності між безпековими потребами та правами особи. Водночас у цьому аспекті згадаємо, що судова реформа в Ізраїлі, ініційована прем'єр-міністром Нетаньягу у 2023 році, призвела до безпрецедентного протистояння між урядом та судовою системою. Верховний суд розпочав розгляд справ, спрямованих на скасування закону, який обмежує його повноваження і підриває принципи демократії [10].

6. Психологічна стійкість суспільства. Суспільство Ізраїлю вирізняється високим рівнем згуртованості та психологічної підготовки до тривалих кризових ситуацій. Це досягається завдяки систематичній роботі з населенням, медіа-кампаніям і підтримці взаємодії між різними етнічними та релігійними групами.

Функціонування органів державної влади в умовах воєнного стану в Ізраїлі вирізняється високим рівнем адаптивності, координації між гілками влади та інтеграції військових і цивільних структур. Особливістю ізраїльської моделі є її спрямованість на забезпечення безпеки держави за умов постійної загрози з боку зовнішніх ворогів, а також внутрішніх конфліктів [11]. Центральну роль у цій системі відіграють основоположні закони, які регулюють діяльність органів влади під час кризових ситуацій, і Верховний суд, який здійснює контроль за дотриманням прав людини.

Ключовим елементом є цивільно-військова співпраця, яка реалізується через такі структури, як командування тилу. Ця структура не лише координує дії цивільних і військових служб у кризових ситуаціях, але й залучає громадськість до програм підготовки і реагування на надзвичайні ситуації. Особлива увага приділяється інформуванню населення, що допомагає зменшити паніку й підвищити ефективність дій у разі загроз.

Законодавче регулювання дозволяє уряду запроваджувати тимчасові обмеження або адаптувати механізми управління відповідно до поточних викликів. Однак це здійснюється під суворим наглядом судової влади, яка гарантує пропорційність

таких заходів і захист фундаментальних прав. Верховний суд Ізраїлю регулярно розглядає справи, пов'язані з діями державних органів під час воєнного стану, забезпечуючи баланс між безпековими потребами та правами громадян.

Таким чином, функціонування органів державної влади в умовах воєнного стану в Ізраїлі є прикладом ефективності завдяки гармонійному поєднанню гнучкості правового регулювання, інтеграції військових і цивільних структур, залученню громадян та використанню передових технологій. Цей досвід є цінним прикладом для інших держав, зокрема України, яка також стикається зі значними безпековими викликами.

Узагальнюючи відзначимо, що досвід Ізраїлю є надзвичайно цінним для України, яка зіштовхнулася з тривалими викликами у сфері безпеки. Зокрема, ізраїльська модель може бути адаптована для вдосконалення правового регулювання діяльності військових адміністрацій, забезпечення прозорості правопорядку та розвитку технологічних рішень у сфері безпеки. Інтеграція елементів цивільного захисту, підтримка психологічної стійкості суспільства та посилення контролю за дотриманням прав людини є ключовими напрямками, які можна використовувати для зміцнення національної моделі протидії кризам.

Висновки. Отже, дослідження зарубіжного досвіду функціонування органів державної влади в умовах воєнного стану підтверджує значущість імплементації кращих світових практик для вдосконалення національної правової системи. Аналіз ізраїльської моделі демонструє, що гармонійне поєднання гнучкого правового регулювання, активної цивільно-військової співпраці, залучення громадян та інноваційних технологій дозволяє досягати балансу між безпекою та дотриманням людських прав. Водночас цей досвід підкреслює важливість підзвітності органів влади та судового контролю за їх діяльністю.

Для України, яка перебуває в умовах збройної агресії, важливим завданням є адаптація таких практик до національного контексту. Це включає розробку ефективного механізму цивільно-військової взаємодії, вдосконалення законодавчої бази, спрямованої на дотримання прав людини, та забезпечення підзвітності влади в екстраординарних умовах.

Загалом, вивчення міжнародного досвіду сприяє не лише посиленню інституційної стійкості держави, але й формуванню правової культури, що відповідає сучасним викликам. Запровадження таких підходів дозволить Україні не лише ефективніше протистояти загрозам, але й стати прикладом для інших країн, які стикаються з подібними викликами.

Література:

1. Зінкевич В.К. Проблеми правового статусу військових адміністрацій. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2023. Вип. 79. Ч. 2. С. 64–68.
2. Корелова В.А., Рябенко Я.С., Солодка А.П. Вплив правового режиму воєнного стану на діяльність Кабінету Міністрів України та військових адміністрацій. *Проблеми законності*. 2023. Вип. 161. С. 119–138.
3. Рой О.В. Військові адміністрації як суб'єкти владних повноважень. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. С. 441–446.
4. Хомишин І.Ю. Публічна служба в умовах війни. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 3. С. 308–312.
5. Берченко Г. Конституція як основний закон: проблеми теорії і практики. *Юридичний вісник*. 2020. № 6. С. 39–46.

6. Терент'єва А. Досвід держави Ізраїль щодо управління безпекою цивільного населення в умовах кризових ситуацій. *Державне управління*. 2023. № 2(14). С. 310–333.
7. What Does It Mean To Be in the IDF Reserves? URL: <https://blog.judaicawebstore.com/idf-reserves/>
8. Гбур З. В. Можливість адаптації ізраїльського досвіду використання штучного інтелекту у бойових діях на сході. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 12. С. 54–61.
9. Lahav E., Shahrabani S., Benzion U. Emotions, Risk Perceptions and Precautionary Actions of Citizens During a Military Operation Using a New Defence Technology: The Israeli Case of the Iron Dome. *Defence and Peace Economics*. 2018. № 30(6). P. 666–686.
10. Ізраїль на порозі конституційної кризи. URL: <https://mil.in.ua/uk/blogs/izrayil-na-porozi-konstytutsijnoyi-kryzy/>
11. Войтовський К. Досвід Ізраїлю щодо формування стратегії національної безпеки. Офіційний вебсайт Національного інституту стратегічних досліджень. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/natsionalna-bezpeka/dosvid-izrayilyu-shchodoformuvannya-stratehiyi-natsionalnoyi>

Yeysiukov Ye. Foreign Experience of State Authorities' Functioning Under Martial Law

Summary. The article examines the foreign experience of the state authorities' functioning under martial law, in particular Israel. Emphasis is placed on the relevance of the issue due to the necessity to maintain a balance between security and human rights observance in extraordinary conditions.

The following characteristics determining the functioning of public authorities in Israel in extraordinary conditions are distinguished: 1) the system of legal regulation of states of emergency (the Israeli system of fundamental laws ensures legal regulation in crisis conditions, maintaining a balance between security measures and the rights of citizens); 2) civil and military governance (coordination between military and civilian structures in Israel is a key feature that ensures effective crisis governance); 3) integration of security into everyday life (Israeli citizens are actively involved in

maintaining security by means of reserve service, civil defense programs, and volunteer initiatives); 4) technological innovations in law enforcement (Israel integrates advanced technologies in law enforcement); 5) justice and control over the observance of rights (the Supreme Court of Israel guarantees compliance with the principle of proportionality between security measures and individual rights, which is an important element of the rule of law; the Supreme Court of Israel regularly hears cases related to the actions of state authorities during martial law, ensuring a balance between security requirements and citizens' rights); 6) psychological stability of society (Israeli society demonstrates high resistance to long-term crises due to cohesion, information work with the population and support of interaction between different groups).

It is noted that Israel experience, based on flexible legal regulation, effective coordination between institutions and the involvement of citizens, is defined as a valuable model for Ukraine. It is proposed to adapt its elements to improve the management system, ensure law and order and protect human rights during crisis situations. Integrating elements of civil protection, maintaining the psychological resilience of society and strengthening control over the observance of human rights are key areas that can be used to strengthen the national crisis response model.

It is concluded that the study of the best foreign practices contributes to strengthening the stability of the national legal system and its compliance with international standards. The study of international experience contributes not only to strengthening the institutional stability of the state, but also to the formation of a legal culture that meets modern challenges. For Ukraine, an important task is the development of an effective mechanism of civil and military interaction, improvement of the legislative framework aimed at the observance of human rights, and ensuring the accountability of the authorities in extraordinary conditions.

Key words: security, martial law, public authority, human rights, legal regulation, justice.